

REGIONÁLIS- ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS LENGYEL-ORSZÁGBAN AZ EURÓPAI UNIÓ VONATKOZÁSÁBAN

(Rural Area Development In Poland In Its European Union Context)

ELŽBIETA STRZELECKA

Kulcsszavak:

Lengyelország fenntartható fejlesztés rurális területek Európai Unió

Lengyelország EU-s csatlakozása megköveteli a rurális területek fejlesztéséhez szükséges legfőbb feladatok és feltételek újbóli meghatározását. Továbbá szükségesek a rurális területek fejlesztésére vonatkozó kérdésekre adott válaszok.

Fenntartható regionális/lokális fejlődés – a régiók közötti túlzott és igazolatlan különbségek kialakulásának megelőzése, a régiók kiegyenlítésével és a források felhasználásának optimalizálásával. 1997-ben a fenntartható fejlődés Lengyelországban alkotmányos alapelvvé vált. A legfőbb lengyel alaptörvények koherensek a fenntartható fejlődéssel, például a földhasználati törvény, a természetvédelmi törvény és maga az Alkotmány is.

A lengyel rurális területek multifunkcionális fejlődésének korlátai a következők: a mezőgazdasági termelésbe bevont munkaerő-felesleg (rejtett és nyílt munkanélküliség), fejletlen technikai infrastruktúra, egészségügyi feltételek; az utak sűrűsége és minősége, a társadalmi infrastruktúra.

A közigazgatásra olyan feladatokat terhelnek, amelyek elvégzéséhez ismerni és megérteni kellene a területi marketing és a fenntartható fejlődés fogalmát. A lokális/regionális stratégiák minőségét befolyásoló külső és belső tényezők kapcsolatban állnak a módszertani, politikai és szervezeti aspektusokkal. A lengyel önkormányzatok többsége nem rendelkezik helyi építési tervekkel. A következmények a helyi fejlesztés számára fontosak; a vidéki területeken folytatott fejlesztés nem tud olyan hatékony lenni a jogi, adminisztrációs szabályozás és a pénzügyi szempontok miatt.

Bevezetés

Lengyelország uniós csatlakozásával szükségessé vált a vidékfejlesztés alapjainak és feltételeinek újradefiniálása. Ennek következtében választ kell keresni a következő kérdésekre:

- A vidék fejlesztése mely kategóriába esik: helyi, regionális vagy nemzetközi?
- Mi a fejlesztés lényege?
- Mi határozza meg a vidékfejlesztést napjainkban?
- Képesek-e a helyi önkormányzatok és a helyi közösségek a fejlesztések kezelésére?

A tanulmány a fenti kérdésekre keresi a választ.

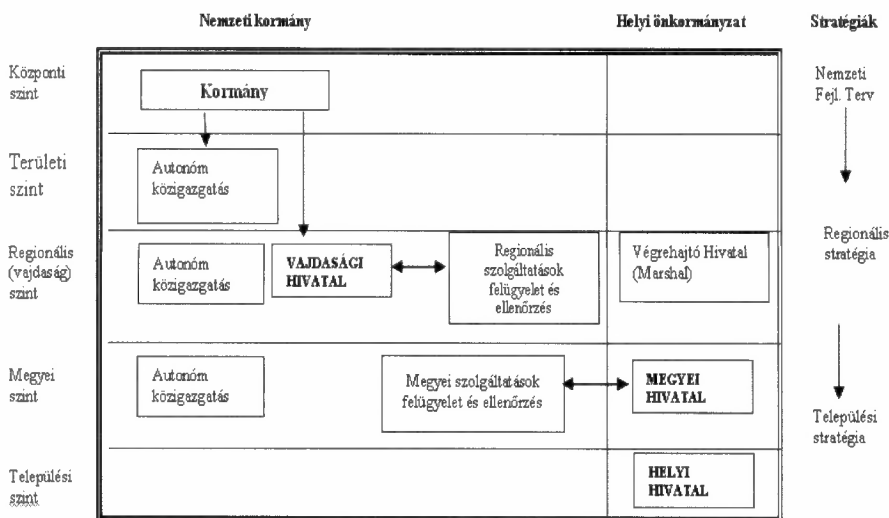
A csatlakozás előtti változások Lengyelország területi felosztásában

Az 1999. január 1-jei törvény *háromszintű közigazgatási rendszert* vezetett be az országra¹ vonatkozóan. A helyi önkormányzati rendszert (kommunális szint) már jóval korábban visszaállította az 1990. március 8-i alkotmánymódosítás. A helyi önkormányzati modell három szintet foglal magában:

- *közösségi (települési) szint*, ez az alsó szint, melyet a helyi önkormányzatok képviselnek a városi, vidéki urbánus és rurális településeken;
- *megyei (powiat) szint*, mely egyszerre lehet helyi és a helyinél magasabb szintű, ezeket a megyék és megyei jogú városok önkormányzatai képviselik;
- *regionális szint*, mely a 16 újonnan létrehozott tartomány (vajdaság) önkormányzatait jelenti.

Az önkormányzatok tevékenységét mindhárom szinten négy alapelv irányítja: egységesség, szubszidiaritás, szolidaritás és a közösségi feladatok részleges ellátása saját nevükben és felelősségükre, vélelmezett hatáskörükben (Lewandowski 1989). Az önkormányzat a decentralizált közigazgatás egyik formája, amely a hatályos törvényre épül, és mely mentes minden alárendeltségi viszonytól a helyi (független) hivatalok által végrehajtott törvényben meghatározott hierarchián kívül. Az önkormányzást állandó autonómia és függetlenség jellemzi. Ez a helyi önkormányzatiság lényege (Miszcuk 1995) (1. ábra):

1. ÁBRA

*Lengyel közigazgatás és a fejlesztési stratégiák
(Public Administration in Poland and Development Strategies)*

Forrás: Polska administracja publiczna... (1999) alapján saját szerkesztés.

A közigazgatási reform egyik lényegi szempontja volt, hogy felhívják a hivatalnoki réteg figyelmét arra, hogy mind a lakosság, mind a befektetők magas színvonalú, mindenki számára elérhető és egyenlőségen alapuló szolgáltatásokat várnak el mind települési, mind megyei, mind regionális szinten. Az elvárások arra kötelezik az önkormányzatokat, hogy az intézményeikben javítsanak a vezetők és a hivatalnokok hozzáállásán.

A területi közigazgatási reform általánosságban vett sikere ellenére megjegyzendő, hogy a reform-központú intézkedések végrehajtása a mai napig is folyamatban van az egyes önkormányzatoknál. A helyi és regionális vezetés rendszere, valamint a kormányzati közigazgatás vezetési és ellenőrzési mechanizmusai jelenleg is átalakuláson mennek keresztül. A helyzetből adódik a lengyel közigazgatási rendszer nem éppen következetes szervezeti modellje, ami számos jogi és szervezeti rendszer elemét tömöríti, mint például a törvényi szabályozás, ideális bürokrácia, új közszféra menedzsment vagy partnerségi menedzsment. A lengyel kormányzás legszámottevőbb gyengeségei a teljesség igénye nélkül a következőkben nyilvánulnak meg (*Nemzeti Stratégiai Referencia Keret* 2005):

- a jogalkotói tevékenységek tervezésének és koordinációjának hiánya;
- nem megfelelő az egyensúly a leosztott kötelezettségek mértéke és a kialakított szervezeti keretek, valamint a rendelkezésre álló pénzeszközök között;
- a folyamatok túlbürokratizálása és aránytalan bonyolultsága még csekély jelentőségű ügyek esetében is;
- folyamatok hosszadalmassága;
- túlzott hangsúly a tevékenységek formalizáltságán, és túl kevés hangsúly az elért hatásokon;
- túlzott politikai kötődés, mely nem engedi a már megkezdett reformok és politika folytatását;
- a törvény betarttatásának általános gyengesége mind az állampolgárokat, mind az állami szerveket illetően;
- a politikai egyeztetés és széles körű konzultáció eszközeinek nem megfelelő kihasználása, valamint a hosszú távú, társadalmilag támogatott és megvalósítható stratégiák és programok kialakításához szükséges konszenzus-készség hiánya;
- túlzott függés a kormányzati tevékenység szektorális politikára kifejtett hatásától, a felelősség áthárítása, valamint a központi és a helyi/területi önkormányzatok közötti együttműködési szándék hiánya, mely gyakran a feladatok koordinálatlanságához vezet.

A regionális és helyi szinten a megnövekedett hatáskörök szükségessé teszik a hivatalok működésének javítását, különösen olyan hivatalnokok alkalmazását, akik az általánosan elfogadott (és EU-s) viselkedési normákat követik.

A regionális fejlesztésekre rendelkezésre álló EU források legjobb kihasználása érdekében egy országnak megfelelő statisztikai egységekből kell állnia. Lengyelországban 2000-re készült el a NUTS egységeken alapuló területi besorolás rendszere

(az EU 1998 óta alkalmazza ezeket). Az ország statisztikai térképe áll egy NUTS1 egységből (ez az egész országot lefedi), 16 NUTS2 egységből (16 régió/vajdaság), 45 NUTS3 egységből (alrégiók), 30 865 NUTS4 egységből (megyék, megyei jogú városok) és 2489 NUTS5 egységből (községek) (Makowski 2004).

Lengyelországban egy újabb területi felosztás előkészítésére is sor került, amely a következő:

- a) *NUTS1 – 6 nagyrégió kialakítása során a következő összevonások történtek:* Wielkopolska (Nagy-Lengyel Alföld) egy régióba került a Lubuskie és Nyugat-Pomeránia vajdasággal, Alsó-Szilézia (Dolnośląskie) Opole-vel, Pomeránia a Kujawy-Pomeránia és Mazuri Tóhátsággal (Warmia-Mazury) alkot egy új régiót, Łódź régióhoz Mazowsze, Sziléziához Małopolska (Kis-Lengyel Alföld), Podlasie és Lubelskie régiók csatlakoztak, Alsó-Kárpátia (Podkarpackie) és Świętokrzyskie alkotja a hatodik nagyrégiót.
- b) *NUTS3 – a szubrégiók száma 45-ről maximum 57–60-ra emelkedik;* itt ésszerű méretkompromisszumra kell törekedni a számukat illetően, mert a népességszám 800 000 föben van maximálva.

Az EU gyakorlata szerint a legfontosabb társadalmi-gazdasági integráció az alrégiók szintjén valósul meg. Ezek független egységek lehetnek, melyeket gazdasági, szociális és oktatási kapcsolatok kötnek össze.

Helyi és regionális fejlesztés, ezek jellege és típusai

A fejlesztést leggyakrabban társadalmi-gazdasági vagy csupán gazdasági tényezőkkel jellemzik (ahol a társadalmi-gazdasági elemek környezeti és területi elemekkel kapcsolódnak össze). A fejlesztést magát akkor tekinthetjük hatásosnak, ha amit fejlesztünk az folyamatosan változik. A fejlesztés egyben egy olyan folyamat is, amely kedvező és általános érvényű mennyiségi és minőségi változásokat hoz egy adott területen. A helyi gazdaság egy olyan eszköznek tekinthető, melynek segítségével olyan új értékek teremthetők, melyek a helyi fejlődést szolgálják, termékeken, szolgáltatásokon, munkahelyteremtésen, üzleti tevékenységeken és egyéb, nem kézzelfogható értékeken keresztül (mint például a tudás, a képzettség, a szakértelem).

Az Önkormányzatok Európai Kartája három feltételt határoz meg, melynek teljesülnie kell ahhoz, hogy egy területet önkormányzati régiónak nevezhessünk (Kulesza 2000):

- Az ország legnagyobb közigazgatási és területi egysége kell, hogy legyen, közvetlenül a központi kormányzati szint alatt.
- Önkormányzattal kell rendelkeznie, amely képviseli a lakosságát, és élén a lakosság által választott testület áll.
- Működésének alapvetően „általános közérdekű ügyekre” kell koncentrálnia a helyi közösségek érdekével szemben, melyet a helyi önkormányzatok képviselnek.

Egy régió önkormányzást folytató vajdaság vagy szubrégió. Regionális fejlesztésnek nevezzük azt a folyamatot, amely a növekvő regionális gazdasági kapacitásra, megnövekedett versenyképességre és az életszínvonal emelkedésére törekszik, elősegítve ezzel az ország társadalmi-gazdasági fejlődését.

A kisebb területi egységek esetében (pl. települések, megyék) ezeket a folyamatokat *helyi fejlesztésnek* tekintjük.

A helyi fejlesztést többféleképpen definiálhatjuk a következő feltételek alapján (Sekula 2002):

- 1) A különböző szereplőknek mint például hatóságok, helyi közösség, vállalkozók, nonprofit szervezetek a fejlődésben betöltött szerepe szerint.
- 2) A legnagyobb felelősséget a helyi önkormányzatnak kell viselnie, neki kell a fejlesztési folyamatokban kezdeményező, koordináló és ellenőrző szerepet vállalnia (Sztando 1998).
- 3) A helyi fejlesztés több dimenziós, azaz integrált jellege szerint; gazdasági, környezeti, közösségi, területi, kulturális és politikai dimenziókat különböztethetünk meg. A fejlesztést leggyakrabban társadalmi-gazdasági vagy csupán gazdasági tényezőkkel jellemzik (ahol a társadalmi-gazdasági elemek környezeti és területi elemekkel kapcsolódnak össze).
- 4) A fejlesztés hatékonysági szemlélete alatt azt a folyamatot értjük, melynek során a helyi struktúra folyamatosan változik.

A helyi fejlesztést, mint az 1) és 2) feltétel kombinációját többféleképpen is lehet értelmezni, amint az a fejlesztés belső és külső tényezőiből következik. A fejlesztést a helyi önkormányzat más egységekkel közösen hajtja végre, így ez alkalmas a közösen elfogadott célok elérésére. Mivel a helyi közösség érdekében és annak közreműködésével jön létre, a fejlesztésnek az életminőség növekedését kell középontba állítania (Kulesza 2000).

A területfejlesztési szótár három fogalmat különböztet meg (Kozak–Pyszkowski–Szewczyk 2001): *fenntartható regionális fejlesztés, fenntartható fejlesztés és öko-fejlődés*.

Fenntartható regionális fejlesztés: lényege a régiók közötti túlzott és igazságtalan egyenlőtlenségek felszámolása, a területi kiegyenlítés és a rendelkezésre álló eszközök optimális kihasználása.

Az öko-fejlődést gyakran a fenntartható fejlesztéssel azonosítják, de ez a fogalom annál szűkebb területet takar. Ez a folyamat olyan fejlődést és változásokat takar, melyek úgy elégítik ki a mai generációk igényeit, hogy nem csökkentik a jövő generáció esélyeit a saját igényeik kielégítésére (Blowers 1993; Pęski 1999). Ez a modell egy biztonságos társadalmi-gazdasági fejlődést szimbolizál, garantálja a jelen és a jövő generációinak túlélését és fejlődését az emberi tevékenység által előidézett változások és káros hatások megelőzése, csökkentése vagy megszüntetése által.

Fenntartható fejlesztés: olyan társadalmi-gazdasági fejlesztés, mely hosszú távon fenntartható és a környezetre nem ártalmas. Egy terület fenntartható fejlesztése a közösségi célok lehetőleg azonnali kielégítésére törekszik anélkül, hogy károsítaná

a gazdasági, szociális és környezeti dimenziók közti egyensúlyt. A fenntartható fejlesztés viszonylag új kategória a társadalmi-gazdasági fejlesztés témakörében. Maga a regionális fejlesztés gondolata viszont hosszabb időre nyúlik vissza. A leggyakrabban idézett fogalmak a következők: *elhelyezkedés, polarizált fejlődés, integrált fejlesztés, öko-fejlődés, neoklasszikus elmélet, neo-Keynes-i elmélet, szerves fejlődés- és gazdasági alapelméletek.*

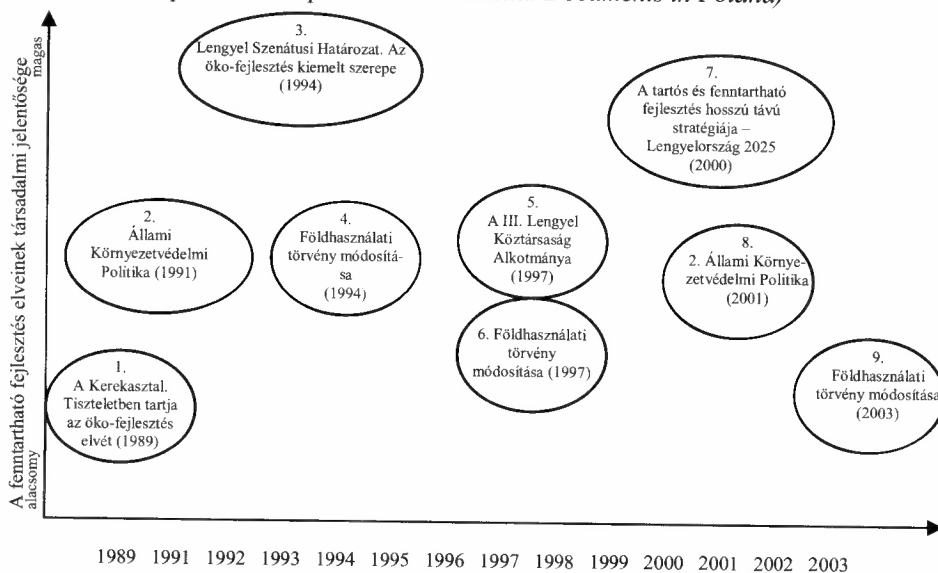
Klasszikus megközelítésben a fenntartható fejlesztést három terület – a gazdasági, a társadalmi és a környezeti (ökológiai) – integrációjának kell tekintenünk. Ennél azért jóval tágabban kell értelmezni a fogalmat. A fenntartható fejlesztést öt terület integrációjaként kell vizsgálni, a fent említett három dimenzió mellett a területi-ség, valamint az intézményi-politikai tényezők is szerepet kell, hogy kapjanak (Toczyski 2004).

A fenntartható fejlesztés társadalmi jelentőségét a kormányzati dokumentumokban a 2. ábra mutatja.

2. ÁBRA

Kísérlet a fenntartható fejlesztés társadalmi jelentőségének megbecsülésére a kormányzati dokumentumokban

(An Attempt at Assessing the Level of Social Importance of the Sustainable Development Principles in Governmental Documents in Poland)

Forrás: Toczyski (2004).

1997-ben a fenntartható fejlesztés alkotmányos elvvé vált Lengyelországban. A Lengyel Alkotmány 5. törvénycikke szerint a Lengyel Köztársaság „a fenntartható fejlesztés szellemében védi a környezetet”. Ma már elmondhatjuk, hogy Lengyelországban összehangolt jogi szabályozás van érvényben a fenntartható fejlesztésre

vonatkozóan, tehát pl. a földhasználati törvény, vagy a természeti környezet védelméről szóló törvény összhangban van az Alkotmánnyal. Ennek ellenére a két törvény egyáltalán nem tesz említést az öko-fejlesztésről. A 2003-as földhasználati törvény egyik kitétele a területrendezést és a fenntartható fejlesztést határozza meg minden olyan tevékenység mértékének és módjának követendő alapelveként, amely érinti² a földhasználatot és a fejlesztés szabályozását. Ezzel szemben az új természetvédelmi törvény a fenntartható fejlesztést társadalmi-gazdasági fejlesztésként értelmezi, mely politikai, társadalmi és gazdasági tevékenységeket integrál, miközben megtartja a természet egyensúlyát és az alapvető természeti folyamatok fenntarthatóságát biztosítja, hogy a jelen és jövő generációk közösségeinek és tagjainak alapvető szükségleteit képes egyes kielégíteni³.

A Lisszabonban és Göteborghban elfogadott irányelvek megvalósítása az erőforrások fenntartható használata, gazdálkodása és a környezetvédelem iránti folyamatos elkötelezettséget kívánja meg. A Közöségi környezetvédelmi politika megvalósítása a következő dokumentumok alapján történik: a Bizottság Közleménye a Natura 2000 program finanszírozásáról, az Európai Parlament és az Európai Bizottság Szabályzata a környezetvédelemre fordítható anyagi eszközök felhasználásáról (LIFE+), valamint a Bizottsági Szabályozás, mely egy gyors reagálási és felkészültségi egység létrehozását célozza súlyos katasztrófák esetére (*Nemzeti Stratégiai Referencia Keret* 2005). A lengyel természeti környezet védelmére irányuló politikával kapcsolatos kérdéseket a *Környezetvédelmi Stratégiák* című dokumentum foglalja magában (2005. június). Ez az anyag szintetikus összefoglalást ad a jelenleg alkalmazott politikai irányelvekről és stratégiákról, melyek a környezetvédelem tága értelmezett témakörére vonatkoznak, s amelyeket a kormány és a parlament végrehajtásra elfogadott.

Az irányelveket megfogalmazó alapidokumentum az *Állami Ökológiai Politika 2003–2006*, mely egyben a 2007–2010 közötti időszakra is tartalmaz utalásokat (Miniszterek Tanácsa, 2002. 12. 17.) Ez a dokumentum részletezi a *Második Állami Ökológiai Politikát*, amely célkitűzéseket és intézkedéseket fogalmaz meg 2010–2025 közötti időszakra. Az új állami ökológiai politika biztosítja a népesség, az infrastruktúra és a természeti erőforrások ökológiai biztonságát.

A fenntartható fejlesztés hipotézise, amely kiegyensúlyozott fejlesztés néven is ismeretes (Gruchman–Walk–Nowińska 2000) adja az alapját a kormányzat területi politikájának azzal, hogy kijelöli a teljesítménymutatókat, és utalást tartalmaz a társadalmi igazságosságra és egyenlőségre való törekvésre. A fenntartható fejlesztés és a földhasználat lényege abban rejlik, hogy a helyi közösségek életminőségének folyamatos javítását tűzi ki célul, a társadalmi, gazdasági és üzleti faktorokon keresztül. A fejlesztés egyik gazdasági szektort sem károsíthatja, más szóval nem csak környezetvédelmi, hanem társadalmi-gazdasági vonatkozásai is vannak. Ennek értelmében minden, adott régiót érintő döntésnek gazdaságosan hatékonynak, társadalmilag elfogadhatónak és természetbarátnak kell lennie. Külön figyelmet kell fordítani azon gazdasági fejlesztésre, mely hozzájárul a lakosság jövedelmének növekedéséhez és életszínvonalának emeléséhez, mert ez egyidejűleg más területen is javulást hoz.

Az általánosságban vett fenntarthatóság dinamikus értelmezését is nevezik fenntartható fejlesztésnek (Gilowska et al. 1998). Nem minden kutató ért egyet azzal, hogy a fenntartható fejlesztés eszméje valóban létezik. Néhányan azt állítják, hogy ez a fogalom egy önellentmondás, mivel a fejlesztés lényege abban rejlik, hogy az egyensúlytalanság, a területi rendezetlenségek és egyenlőtlenségek csak úgy kezelhetők, hogy a fejlesztés hatásai áttevődnek más területekre. Ennek megfelelően a szemlélet javasolt elnevezése a „fenntartható fejlesztés elmélete”.

A fenntartható fejlesztés pozitív minőségi és mennyiségi változásokat hoz egy adott területen, miközben tiszteletben tartja a természet és a társadalmi egyenlőség értékeit. Ez az elmélet egy olyan jellegű fejlesztés kereséséből származik, amely minimalizálja a tudományos és technológiai forradalom negatív hatásait, és megelőzi a területhasználathoz adódó konfliktusokat, melyek leginkább a degradálódó természeti környezet kapcsán kerülnek előtérbe.

A kohéziós politika kiemelt hangsúlyt kap az EU azon törekvéseiben, melyek a Lisszaboni Stratégia célkitűzéseinek végrehajtására irányulnak. „Az Uniónak mobilizálnia kell minden nemzeti és Közösségi erőforrást – beleértve a kohéziós politikát – mindhárom dimenzióban (gazdasági, társadalmi, környezeti) annak érdekében, hogy együttes hatásukból minél nagyobb előnyt lehessen kovácsolni a tág értelemben vett fenntartható fejlesztés számára.” (A Luxemburgi Elnökség végkövetkeztetései, Európai Tanács Csúcstalálkozó, 2005. március) (Nemzeti Stratégiai Referencia Keret 2005).

A települések fenntartható fejlesztési irányelveinek végrehajtása

A szubszidiaritás elvének értelmében a településeknek számos eszköz áll rendelkezésére a fenntartható fejlesztés irányelveinek végrehajtásához. Ezek többsége speciális, célirányos eszköz (például környezetszennyezési problémák enyhítését szolgáló modell).

Általános eszközök (Sekula 2002):

- *A település fejlesztési stratégiája.* Ez a dokumentum kirajzolja a település hosszú távú fejlesztésének irányvonalait, figyelembe véve a település környezetét érintő potenciális változásokat.
- Minden település kötelező jelleggel rendelkezik költségvetéssel és területrendezési tervvel, de a törvényi szabályozás szerint a stratégia kialakítása önként vállalt feladat (1. táblázat).
- *Települési költségvetés*
- *Építési Tervtanulmány* („a Tanulmány”), mely tartalmazza az adott település területi politikáját is.
- *Helyi építési terv* az építési tervtanulmánnyal együtt alkotja a település területrendezési rendszerét. Szorosan kapcsolódva a „Tanulmány”-hoz tartalmazza annak intézkedéseit, és a gyakorlat során a rendezési tervben kerülnek megvalósításra. Az adott intézkedéseket és a „Tanulmány”-ban lefektetett te-

rületi politikát figyelembe kell venni, s megvizsgálni, hogy egy projekt a megvalósítása esetén összhangban van-e a település területi politikájával.

- A kidolgozott fejlesztési tervek tiszta jövőképet kell, hogy adjanak az alkalmazandó területi modellekről, figyelembe véve a különböző érdekcsoportokat, a különböző funkciókat szolgáló területeket, rövid és hosszú távon egyaránt. Ezen túlmenően az építési terv a természeti környezetre gyakorolt hatások előrejelzője is.

A fenti dokumentumok mindegyike egy eszköz a települési önkormányzat kezében főként a helyi fejlesztési politika végrehajtásában, mivel segítséget nyújt a földhasználattal kapcsolatos döntéshozatalban, a közösségi tér ésszerű kihasználásában, mely a fenntartható fejlesztés egyik kulcseleme. Lengyelország mindegyik régiójában sajnos csak egy-két települési önkormányzat rendelkezik érvényes fejlesztési stratégiával. Ez azt jelenti, hogy a legtöbb település nem rendelkezik sem egy jól felépített stratégiával, sem egy olyan szervezeti rendszerrel, amely képes lenne egy ilyen stratégiát végrehajtani.

1. TÁBLÁZAT

A fenntartható fejlesztés megvalósításához települési szinten rendelkezésre álló eszközök összehasonlítása

(Comparison of General Instruments for the Implementation of Sustainable Development in Communes)

Eszköz	Stratégia	Költségvetés	Építési tervtanulmány	Helyi építési terv
<i>Leírás</i>	Hosszú távú terv a célok elérésére	Pénzügyek kezelésének alapja	<i>Építési szabályzat</i>	<i>Átfogó területi modellezés</i>
<i>Időszak</i>	<i>Hosszútáv</i>	<i>Éves</i>	<i>Hosszútáv</i>	<i>Hosszútáv</i>
<i>Jelleg</i>	<i>Önkéntes</i>	<i>Kötelező</i>	<i>Kötelező</i>	<i>Kötelező</i>
<i>Status quo</i>	Nem minden településen áll rendelkezésre	<i>Rendelkezésre áll</i>	Nem minden településen áll rendelkezésre	<i>Rendelkezésre áll</i>
<i>Lefedettségi hatáskör</i>	<i>Település teljes területe</i>	<i>Település teljes területe</i>	<i>Település teljes területe</i>	<i>Település teljes területe</i>
<i>Lakosságra gyakorolt hatás</i>	<i>Közvetett</i>	<i>Közvetett</i>	<i>Közvetett</i>	<i>Közvetlen</i>
<i>Lakossági hozzájárulás</i>	<i>Nagy</i>	Jelentéktelen	Jelentéktelen	Átlagos

Forrás: Sekula (2002).

A közigazgatás hivatalainak olyan feladatai vannak, amelyek elvégzéséhez a térségi marketing és a fenntartható fejlesztés ismerete szükséges. Sajnos ezen fogalmak ismerete nem elégséges ahhoz, hogy alkalmazzák ezeket egy város vagy egyéb területi egység fejlesztési stratégiájának kidolgozásakor. A helyi / regionális stratégiák minőségét a következő tényezők befolyásolják (Potwora 2002):

1) *Belső tényezők, melyek:*

- a területre vonatkozó objektív, elemző szintézis hiánya,
- ötletek másolása,
- szükségszerűség: a stratégiának belső kohézióra kell törekedni és a környezeti adottságokhoz (statikus és dinamikus megközelítés), valamint a rendelkezésre álló forrásokhoz kell igazodni,
- a rövid távú célok prioritást élveznek a stratégiai célkitűzésekkel szemben.

2) *Külső tényezők, melyek elsősorban:*

- A régió-stratégia független a városok vagy egyéb települések stratégiájától és fordítva.
- Befolyással bíró emberek kis csoportja elsőbbséget élvez a stratégia logikájával és módszertanával szemben.
- A hivatalnokok lelkesedése vagy elhivatottsága elsőbbséget élvez a stratégia logikájával és módszertanával szemben.
- A stratégia alakítása úgy, hogy olyan, nem kifejezetten meghatározott prioritások is helyet kapnak benne, melyek az integráció vagy az EU források szempontjából fontosak.

A települések a saját fejlesztési terveik kidolgozásakor igyekeznek felhasználni a Nemzeti Fejlesztési Tervben, a tartományi fejlesztési stratégiákban vagy egyéb szakértői beszámolóokban foglaltakat. Ilyen alapvető dokumentumok használata a helyi fejlesztési stratégiák kialakításakor azt feltételezi, hogy a helyi vezetők alaposan felkészültek egy, az adott közösség számára hosszú távú hatásokkal járó dokumentum kidolgozására. Mivel a legtöbb régió is elköveti a fenti hibákat, ezért helyi szinten is kezelni kell ezeket a hiányosságokat és hibákat.

Rurális Területek Fejlesztésének szabályozása. A helyi építési tervek

2003. július 11-e óta két új törvény lépett hatályba Lengyelországban: az építésiügyi törvény, valamint a területrendezési és -használati törvény. Mindkét törvény elfogadásával az volt a cél, hogy ösztönözze a befektetéseket, illetve hogy segítse a befektetőket. 2003-tól az 1995 előtti területrendezési tervek hatályukat veszítették. A mai gyakorlatban a lengyel települések 85%-a nem rendelkezik helyi építési tervvel. Ennek következményei:

- Egy településnek joga van a fejlesztési igényekre vonatkozó döntési határozatok felfüggesztésére 12 hónapos időtartamra, melynek eredményekképp projektek állhatnak le.
- Az építési engedélyek megszerzése több hónapba telik.

- A települések megtagadhatják a határozathozatalt az építési engedélyek ügyében, ha a szomszédos telkeken nem történt még építkezés (jó szomszédság elve).
- Ún. várostervezési vizsgálat elkészítése szükséges a fejlesztési igények feltételeinek igazolására.

Egy terület funkcióját megváltoztatni, pl. mezőgazdasági területről építkezésre alkalmas területté nyilvánítani, csak abban az esetben lehetséges, ha előzőleg a települési önkormányzat változtat a rendezési terven, mely megváltoztatja az adott terület eredeti funkcióját. Ez teszi lehetővé, hogy a kivitelező/befektető a megyei hivatalhoz folyamodjon a mezőgazdasági jelleg megváltoztatása érdekében.

- *Nem lehet akármilyen épületet emelni pl. üzlet, óvoda, iskola vagy lakóövezet közvetlen szomszédságában, mivel a szomszédos épületek jellege meghatározza a további építkezéseket.*
- *„22-es csapdája helyzetek”: az építkezés megkezdésének engedélyezéséhez a kivitelezőnek szerződést kell kötnie a szolgáltatókkal (Vízű, Gázművek), akik viszont az építési engedély birtokában kötnek csak szerződést. A jó szomszédság elve kiköti, hogy „A meglévő vagy tervezett közműveknek elégségesnek kell lennie az építkezés megkezdéséhez.” Ilyen esetekben a hatóságok és a szolgáltatók általában előzetes szerződést kötnek a szolgáltatók biztosításáról.*
- *A hivatalnok saját mérlegelése arra vonatkozóan, hogy a telek alkalmas-e a beépítésre (szomszédos területek vizsgálata, illeszkedés a közvetlenül szomszédos épület szerkezetéhez, nem szabályos telek).*

Ki dönt a helyi rendezési tervekről?

Lengyelországban a városépítések (helyi önkormányzathoz tartozó) és vajdasági építések (nemzeti kormányzathoz tartozó) helyét olyan hivatalnokok vették át, akik nem feltétlenül rendelkeznek építészti háttérrel, mivel ezt a törvény nem követeli meg. Ennek eredményeképpen az ő döntéseik eltérőek lehetnek, s a területi tervezés kérdéseiben a döntéseik évekre meghatározóak. Nehéz az ilyen döntéseket hatályon kívül helyezni (átlagosan két évbe telik). Következésképpen a lakosok számos kérelmet nyújtottak be a rendezési terv megváltoztatására, azért, hogy tiltakozzanak a földjeiken áthaladó helyi és regionális utak, valamint az útkeresztezések ellen.

Ki befolyásolja a helyi stratégiát?

A területi tervezés a települések hatáskörébe tartozik. Mivel a települések 85%-a nem alkotott helyi építési tervet, a törvény megfosztja ezen települések polgármestereit az építési engedélyek kiadásától, így ez a közigazgatás magasabb szintjéhez, a megyei hivatalokhoz kerül. Megalapozott tehát az abbéli aggodalom, hogy a helyi önkormányzatok milyen mértékben tudják, vagy tudják-e egyáltalán befolyásolni a helyi fejlesztési projekteket. Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy nagy pénzügyi teherrel kell a településeknek megbirkózniuk (finanszírozási nehézségek), így a

költséges építési tervek megalkotása általában csak egy meg nem valósuló szándék marad. A földmérés és földhivatali regisztráció már nem a települések hatáskörébe tartozik, ahogy a földhasználati funkció megváltoztatása sem, mint például a mezőgazdasági területek kivonása.

Jelenleg a Nemzeti Területi Tervezési Konceptió (NTTK) az a dokumentum, amely tartalmazza az ország területi tervezésére vonatkozó kormányzati politikát (a jelenlegi kormány frissítette a dokumentumot, melynek tervezetét a Miniszterek Tanácsa 2005. szeptember 5-én fogadta el). Az NTTK az 1999-ben készült Nemzeti Területi Tervezési Politika naprakész változata. A tervezet a 2025-ig tartó időtartamra szól. A nemzeti területi politika legfontosabb tevékenységének az tekinthető, hogy kedvező feltételeket teremtsen a társadalmi és gazdasági fejlődés számára a szükséges területi szerkezet kialakításával.

Rurális területek Lengyelországban. A társadalmi és gazdasági fejlődés regionális sokfélesége

Lengyelország területének 93%-a rurális térség. A művelhető területek nagysága az EU-országokon belül Lengyelországban az egyik legnagyobb. A Népszámlálás adatai szerint 2002-ben az összlakosság 38,2 %-a lakott rurális területen. A vidéki lakosság aránya az egyes vajdaságokban: Podkarpackie – 59,5%, Świętokrzyskie – 54,1% és Lubelskie – 53,4%, míg a legalacsonyabb a Zachodniopomorskie – 30,5%, Dolnośląskie – 28,6% és Śląskie – 20,9% területeken⁴.

Minden tizedik (15 év feletti) lengyel polgár felsőfokú végzettséggel rendelkezik, de a rurális területeken az arány kétszer rosszabb képet mutat (az EU-ban ez az arány 20%).

Az átlagos birtoknagyság 7,41 hektár művelhető terület (2002-ben), de a lengyel mezőgazdasági birtokok 58%-ának területe 1,01 és 4,99 hektár között mozog, és csak 19%-uk nagyobb 10 hektárnál (a volt 15-ök átlaga ennek a kétszerese)⁵.

A társadalmi és gazdasági fejlettség Lengyelországban régióként jelentősen eltérő képet mutat. A GDP mutató legalacsonyabb és legmagasabb szintje közötti arány (2002-ben) 1:2,18. A 15-ök tagállamaiban hasonló helyzettel találkozunk NUTS2 szinten, s ez megfelel a lengyel vajdasági szintnek, ami átlagosan 1:2 arányt mutat.

A regionális különbségek a munkaerő termelékenysége és a foglalkoztatottsági aktivitás különbségein alapulnak. A legalacsonyabb termelékenységi szint, mely az egy alkalmazottra eső bruttó hozzáadott érték mutatóval mérhető, a nemzeti átlag 80%-a a következő vajdaságokban: Lubelskie, Podkarpackie és Świętokrzyskie, azaz azokon a területeken, ahol a legalacsonyabb termelékenységgel jellemezhető mezőgazdaságban dolgozók száma nagy, míg a magas termelékenységgű szolgáltatás szektorban, különösen a piaci szektorban foglalkoztatottak száma alacsony.

A rurális területek multifunkcionális fejlődésének főbb akadályai a következők (Nemzeti Stratégiai Referencia Keret 2005):

- *Munkaerő túlkínálat a mezőgazdasági szektorban.* A vidéki területeken komoly problémát okoz a rejtett és nyílt munkanélküliség. A (regisztrált) munkanélküliség szintje különösen azokon a területeken magas, ahol korábban állami gazdaságok működtek (PGR). A legmagasabb munkanélküliséget (2004. december 31-i adatok szerint) a következő járásokban mérték: Warmińsko–Mazurskie (29,2%), Zachodniopomorskie (27,4%) valamint Lubuskie (25,8%), míg a legalacsonyabbat a Mazowieckie és Małopolskie (15% mindkettő esetében), Podlaskie (15,9%) és Wielkopolskie (16,2%) területeken regisztrálták. Az EU-átlag kétszer alacsonyabb a lengyel munkanélküliségi rátánál. A magas strukturális munkanélküliség, mely az észak-lengyelországi vajdaságokban jellemző főképp, nagymértékben a kisvárosok gyenge gazdasági alapjaival, az állami mezőgazdasági birtokok sikertelenségével és az infrastruktúra elmaradottságával függ össze.
- *Rosszul kialakított műszaki infrastruktúra* a vidéki területeken, amely nemcsak az alacsonyabb életszínvonalat és a farmgazdaságok csökkenését eredményezi, de a rurális területeken történő befektetések alacsony vonzerejéért is felelős.
- *A csatorna- és szennyvíztisztító rendszerek alacsony kiépítettségi foka;*
- *Az úthálózat sűrűség* Lengyelországban is hasonló az európai sinthez, de szükséges a modernizációjuk és az EU előírásaihoz való átépítésük.
- *A szociális infrastruktúrát* a vidéki területeken az alacsony befektetési szint és a meglévő szükségletekhez nem megfelelő alkalmazkodás jellemzi (ez különösen a kulturális és turisztikai központok, valamint az iskolák, gondozási intézmények és az egészségügy esetében jellemző).
- *A nagyközönség kulturális javakhoz való nem egyforma hozzáférése* mind regionális, mind város–vidék viszonylatban egyre nagyobb problémát okoz (Európában itt a legalacsonyabb a közszféra egy főre jutó kulturális kiadása-inak mértéke – 2000-ben 24 euró/fő). A kultúra a fejlettség és fejlődés egyik fontos mutatója, mert kihat egy régió és egy ország vonzerejére mind a turisztikai, a befektetési, mind az életminőség szempontból.

A Közösségi Politikához való felzárkózás. Nemzeti és a Regionális Programozási Keretdokumentumok a 2007–2013 közötti időszak Közösségi Politikáinak végrehajtásához

*A Harmadik Gazdasági és Társadalmi Kohézióról Szóló Beszámoló*⁶, melyet az Európai Bizottság 2004 februárjában adott közre, azt fogalmazza meg, hogy a Lisszaboni Stratégia végrehajtása sem európai, sem nemzeti szinten nem kielégítő, ami abból adódik, hogy a politikai program túl sok kitélt tartalmaz, sikertelen az akciók összehangolásában és gyakran az egyes tagállamok érdekeivel is ütközik. A Lissza-

boni Stratégia időközi értékelése kijelentette, hogy a célok végrehajtása nem egységes az EU-n belül, és a már korábban megfogalmazott kihívások még égetőbb problémává alakultak az öregedő népesedési trendek és a globális verseny tudatában.

A 2005. február 5-én kiadott jelentésben („Közös tevékenység a növekedésért és munkahelyekért. Egy új kezdet a Lisszaboni Stratégiában.”⁷⁾ a Bizottság azt javasolta, hogy a további erőfeszítések két kulcsfontosságú feladatra koncentráljanak:

- 1) Erősebb és tartósabb fejlődés biztosítása,
- 2) Több és jobb munkahely teremtése.

A Megújult Lisszaboni Stratégia 2002–2010 közötti időszakra három alapvető feladatkört fogalmaz meg az Európai és nemzeti szintek számára:

- 1) Európa és annak régiói legyenek a befektetések és munkahelyek szempontjából is vonzóbb helyek,
- 2) Tudás és innováció fejlesztése a gazdasági növekedés érdekében,
- 3) Vállalkozásokat segítő politikák, melyek több és jobb munkahely teremtését teszik lehetővé.

A megújított Lisszaboni Stratégia programozásának és végrehajtásának eszközei:

- *Integrált Irányelvek a Növekedésre és Munkahelyteremtésre Vonatkozóan 2005–2008 között*⁸⁾ (2005. június 15–17); a Bizottság egy új módszert javasolt a reformfolyamatok kezelésére és egy integrált megközelítés alkalmazására, melyek összehangolják a gazdaságpolitika és foglalkoztatás kérdéseit. Ezen dokumentum 24 intézkedést fogalmaz meg három alapvető területre vonatkoztatva: a makrogazdaság, a mikrogazdaság és a foglalkoztatás terén. Az Integrált Irányelvek adja a gazdasági, társadalmi és szerkezeti reformok végrehajtásának alapját, melyet nemzeti szinten az *Országos Reform Program (ORP)* fogalmaz meg. A tagállamok így maguk határozzák meg a prioritásokat a saját gazdasági és társadalmi helyzetüknek megfelelően. Lengyelországban az irányelvek a legfontosabb gazdasági kihívásokra, azaz a gazdasági növekedés elősegítésére és a munkanélküliség csökkentésére koncentrálnak.
- Az Európai Bizottság egy új koncepciót dolgozott ki az EU kohéziós politikájának végrehajtására a 2007–2013 közötti programozási időszakra; ennek főbb célkitűzései a *konvergencia, regionális versenyképesség és foglalkoztatottság, európai területi együttműködés, a Strukturális és a Kohéziós Alapok újraértelmezése*. Ez a koncepció a programozás, végrehajtás és szerkezeti elemek finanszírozásának témáival foglalkozik.
- *A Közösség 2007–2013-as költségvetése* az Unió politikájának megfelelően öt prioritást fogalmaz meg, melyek a következők: 1) Fenntartható növekedés, 2) Természeti erőforrások fenntartható kezelése és védelme, 3) Polgári lét, szabadság, biztonság és igazságosság, 4) Európa mint globális partner, 5) Közigazgatás.

- Az EU költségvetésében bekövetkezett szerkezeti változás egyik legfontosabb eleme, hogy a Közös Agrárpolitika kiadásai, beleértve a vidékfejlesztési politikát, a közös halászati politikát és a természetvédelmet, kikerültek a Kohéziós politikából, és a 2) kategóriába tartoznak (*Természeti erőforrások fenntartható kezelése és védelme*).

Közösségi szint

– A *Közösségi Stratégiai Irányvonalak 2007–2013* (KSI)⁹ egy olyan tervdokumentum, amely az Integrált Irányelveket egészíti ki és megteremti az intervenció eszközök stratégiai keretét a Strukturális Alap jövőbeni programjai számára.

A kohéziós politika a megújult Lisszaboni Stratégia prioritásaival összhangban három alapvető prioritásra koncentrál, melyek:

- *A tagállamok, a régiók és a városok vonzerejének növelése;*
- *Innováció és vállalkozás ösztönzés, tudásalapú gazdaság növekedése;*
- *Több és jobb munkahely teremtése.*

A *Videkfejlesztés Stratégiai Irányvonalai a 2007–2013-as időszakra* (VSI)¹⁰ című dokumentum a vidékfejlesztési jogszabályokkal összhangban meghatározza azokat a területeket, amelyek kiemelt fontosságúak a Közösségi prioritások végrehajtása szempontjából, különösen a fenntartható növekedés és a megújult Növekedésre és Munkahelyteremtésre Vonatkozó Lisszaboni Stratégia tekintetében.

Ez a koncepció egyben tartalmazza az új piac-orientált Közös Agrárpolitikát és a hozzá kapcsolódó régi és új tagállamokban szükségszerű szerkezetváltás végrehajtását.

Nemzeti szint

– *Nemzeti Stratégiai Referencia Keret 2007–2013 közötti időszakra* (NSRK)

A Nemzeti Fejlesztési Terv 2007–2013 (NFT) elkészítése biztosította az összes lengyel stratégiai tervdokumentum összehangolását és illeszkedését a Közösségi Politika irányelveihez. Az NFT 2007–2013 alapján Lengyelország kidolgoz egy *Nemzeti Stratégiai Referenciakeretet* 2007–2013-ra, mely meghatározza Lengyelország és régiói számára a prioritásokat a Közösségi Stratégiai Irányvonalak végrehajtására vonatkozóan. Ennek feladata az összhang megteremtése a Lisszaboni Stratégia, a kohéziós politika és a kapcsolódó nemzeti politikák között, ezzel egyidejűleg feladata a Széles körű Gazdaságpolitikai Irányelvekhez (Broad Economic Policy Guidelines) és az Európai Foglalkoztatási Stratégia (European Employment Strategy) elemeihez való alkalmazkodás biztosítása.

– *Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégia*

A Stratégia célkitűzései kapcsolódnak a megreformált Lisszaboni Stratégia növekedésre és munkahelyteremtésre vonatkozó irányelveihez a fenntartható földhasználatot és a vidéki életminőség növelését célzó lépésekkel.

2. TÁBLÁZAT
Helyi önkormányzatok feladataiköre. A fejlődést ösztönző lépéseket gátló tényezők
(Local Government Units' Tasks. Factors Constraining Pro-development Actions)

Helyi önkormányzat	Feladatok	Bevételek	Fejlesztést ösztönző lépéseket gátló tényezők
Települési önkormányzati közösség	<ul style="list-style-type: none"> Földhasználati kérdések, Terrületkezelés és természetvédelem, Szociális segély, Tanfisi bérletük építés, Oktatás (általános iskolai, óvodai, oktatási létesítmények), Fizikai környezet, rekreációs és sportlétesítmények, Piacok, Közműintézmények és közművek karbantartása.	A települések a közigazgatás legerősebb egységei a saját bevételek, vagyon, tevékenységi körök, hatáskör és hatalom tekintetében.	A stratégiai fejlesztési politikák végrehajtásának regionális szintű akadályai; a tartományi önkormányzatnak győzködnie kell a települési önkormányzatok a regionális (tartományi) fejlesztési végrehajtásáról.
TELEPÜLÉS			
Körzeti önkormányzati közösség	<ul style="list-style-type: none"> Oktatás (létesítmények építése és fenntartása), Tömegközlekedés és közútfejlesztés, közbiztonságról való gondoskodás, Fogyasztóvédelem, Építésiügy, környezetvédelmi és egészségügyi felügyelet, Körzeti promóció, Együttműködés az NGO-kal (nem állami szervek), Pénzügyi nehézségekkel küzdő állampolgárokról való gondoskodás.	A körzeti bevételek pályázati forrásokból és támogatásokból származnak, nincs saját bevételi forrásuk, a központi költségvetésbe befizetett adóbevételeiből csekély mértékben részesülnek.	A nem elegendő állami költségvetés nem teszi lehetővé ezen közigazgatási egység költségvetési lehetőségeinek növelését, ennek következtében a körzeti hárskörbe tartozó szolgáltatások színvonala csökkenhet.
KÖRZET	<p>A körzet a települések támogatását célzóan ellát feladatokat; kiegészítő feladatokat lát el az átlagos települések lehetőségeit meghaladó közfeladatok tekintetében.</p> <p>Tevékenysége széles körű, különös tekintettel a következőkre:</p> <ul style="list-style-type: none"> Tartományi fejlesztési stratégia (a felváltott irányelvek és az NFT általános feltételeinek keretében), beleértve az üzleti növekedés ösztönzése a regionális gazdaság versenyképességének és innovációjának növelése és a földhasználatra vonatkozó rendelkezések meghozatala és ellátása. saját fejlesztési politika, általános feladatok teljesítése.	A tartományi önkormányzat bevételei a Lengyelország legsűrűbben és legértékesebben támogatásokból és pályázatokból származnak; nincs saját bevételi forrásuk, a különbség, ami tükröződik költségvetéseikben is; ennek eredményeképp a regionális szintű fejlesztéspolitika végrehajtása nagyon eltérő képet mutat.	
Regionális önkormányzati közösség	<p>Ezeknek a feladatoknak összhangban kell lenniük a regionális fejlesztéspolitikával – ide tartozik a gazdasági növekedés feltételeinek alakítása, a munkaerőpiac ösztönzése, a szociális és műszaki infrastruktúra kialakítása és karbantartása, az oktatás támogatása és propagálása, környezetvédelem, kutatás és kultúra, a régió erősségének értékesítése és a fejlesztési lehetőségeinek az elősegítése.</p> <p>Általános feladatok: területkezelés, környezetvédelem, közoktatás, beleértve a felsőoktatást, egészségügy, családtámogatási és szociális támogatási politika, küzdelem a munkanélküliséggel, közbiztonság és fogyasztók jogainak védelme.</p>	A jogalkotó szerv (jogszabályok megalkotása és felügyelete) saját nevében és felelősségére teljesíti a kötelező közfeladatokat, felügyeli a saját vagyonát és a költségvetésben alapuló pénzügyi menedzsmentet.	
TARTOMÁNY			

Forrás: Legal Gazette (1998); Wilmanska-Sosnowska (2002) alapján saját szerkesztés.

– *Nemzeti Stratégiai Terv*

A Terv a vidékfejlesztést illetően kapcsolódik a Közös Halászati Politikához, és kiter annak minden elemére, beleértve annak prioritásait, célkitűzéseit és a végrehajtás határidejét.

Lengyel regionális és helyi stratégiák a 2007–2013 közötti időszakra

Minden helyi önkormányzat legfőbb feladatai közé tartozik a Nemzeti Fejlesztési Terven alapuló helyi és regionális fejlesztés (Makowski 2004). A 2. táblázat összehasonlítást ad a helyi önkormányzati egységek (települési, körzeti, tartományi önkormányzatok) feladatairól és a költségvetési lehetőségekről. Bevételeiket tekintve a települési önkormányzatok vannak a legelőnyösebb helyzetben, de nekik kell a feladatok legszélesebb körét is ellátniuk, melyek teljesítése a költségvetés bevételeitől függ. Ennek tudatában alakítják ki a települések saját fejlesztési stratégiájukat.

A Nemzeti Fejlesztési Terv

A *Nemzeti Fejlesztési Terv 2007–2013*, melynek alapján történt a Nemzeti Stratégiai Referencia Keret előkészítése, az a tervdokumentum, ami integrálja az ágazati politikákat és figyelmet fordít az egyes régiók fejlesztési szükségleteire. Az NFT a lengyel kormány politikáját megfogalmazó programozási és tervezési dokumentumokra épül, és egyben követi az EU az Európai Közösséget megalakító Egyezményében foglalt irányelveit. Ezek magukban foglalják a *Gazdaságpolitika, Foglalkoztatási és Szociálpolitika, Gazdasági, Társadalmi és Területi Kohéziós Politika, Vidékfejlesztési Politika a Közös Agrárpolitika keretein belül, Közös Halászati Politika, Természeti Környezet Védelméről szóló Politika, Hálózati Infrastruktúrára vonatkozó Politika, Kutatásra és Technológiai Fejlődésre vonatkozó Politika, Oktatáspolitiká* témaköröket.

Gazdasági, Társadalmi és Területi Kohéziós Politika

A Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégia 2007–2013 kulcsfontosságú a lengyel társadalmi és gazdasági kohéziót szolgáló eszközök tekintetében, melyek az EU kohéziós politikájának részét képezik. Ez a dokumentum fogalmazza meg az állami regionális politika küldetését, melynek lényege az életszínvonal növekedésének biztosítása mellett az ország és a régiók versenyképességének megtartása, valamint a pozitív fejlődési tendenciák erősítése és szinten tartása a helyben rendelkezésre álló erőforrások kihasználásával.

Az állami regionális politika három irányvonalat jelöl meg: a vajdaságok versenyképességének növelése, magasabb szintű társadalmi, gazdasági és területi kohézió, valamint a fejlesztési lehetőségek gyorsabb növekedése és kiegyenlítődése.

A stratégia célkitűzései összhangban vannak a vajdaságok fejlesztésének elvével. A gyakorlatban ez a lengyel régiók és maga az ország versenyképességének növelését jelenti, valamint a fejlesztési, fejlődési lehetőségek kiegyenlítését azokban a régiókban, amelyek állami beavatkozás nélkül marginalizálódának, illetve hosszú távú fejlődési problémákkal küzdenének. Ugyanakkor a szubszidiaritás és a szerves fejlődés elveit követve az állami vidékfejlesztési politika a célkitűzések rugalmasságát és az egyes régiók belső lehetőségeinek kiaknázását célozza meg.

A Nemzeti Stratégiai Referencia Keret (NSRF) végrehajtásának eszközeként regionális szinten készül a Vajdasági Fejlesztési Stratégia, melyben a megfogalmazódó célkitűzések és irányelvek a belső adottságok ismeretén alapulnak.

A vajdasági stratégiákban foglaltak részletesen megfogalmazódnak a regionális operatív programokban, melyeket a vajdaságok külön-külön hajtanak végre a saját területi, társadalmi és gazdasági fejlődésüknek megfelelően.

Videkfejlesztési Politika a Közös Agrárpolitika keretén belül

A fenntartható fejlődés célkitűzéseinek eléréséhez a 2006 utáni vidékfejlesztési politika három tengely mentén fogalmaz meg irányelveket:

- 1. *tengely* (gazdasági) – a mezőgazdaság és erdőgazdaság versenyképességének növelése, a támogatás mértéke az alapok legalább 10%-a,
- 2. *tengely* (környezetvédelmi) – a természeti környezet és a vidék állapotának javítása, a támogatás mértéke az alapok legalább 25%-a,
- 3. *tengely* (szociális) – a rurális területen élők életminőségének növelése, és ezen területek gazdasági diverzifikációja, a támogatás mértéke az alapok legalább 10%-a,
- *LEADER program*, támogatás mértéke évente átlagban legalább 2,5%.

A fent említett célok megvalósításának eszköze a Bizottság a Vidékfejlesztést Szolgáló Európai Mezőgazdasági Alap vidékfejlesztési támogatásaira vonatkozó Szabályozása¹¹.

A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Stratégia a 2007–2013 időszakra, előrejelzésekkel 2020-ig (a Miniszerek Tanácsa által 2005. június 29-én elfogadva) megfogalmazza a lengyel vidékfejlesztés legnagyobb problémáit, a leselkedő veszélyeket és a lehetőségeket, valamint ezek forrásait. A stratégia legátfogóbb célja a vidéki népesség életszínvonalának és munkafeltételeinek javítása a gazdasági növekedésen keresztül, figyelembe véve a környezetvédelem feltételeit. Ennek feltétele a rurális területek fenntartható fejlődésének támogatása, olyan eszközök segítségével, mint a mezőgazdaság versenyképességének növelése, az élelmiszerminőség és biztonság javítása.

A Nemzeti Fejlesztési Terv a regionális operatív programok mellett horizontális programokat is megfogalmaz, melyek csoportosítják a regionális operatív programokat. Ez a koordináció a következőket jelenti (*Nemzeti Stratégiai Referencia Keret* 2005):

- Biztosítani kell az egyes fejlesztési irányelvekhez tartozó operatív programok végrehajtását az NFT célkitűzéseivel való illeszkedésén keresztül.

- Ki kell alakítani a horizontális programcsoportok alá eső operatív programok végrehajtásához a beszámolási, adatgyűjtési, elemzési, valamint értékelési rendszert.

Az NFT 2007–2013 és az ahhoz kapcsolódó operatív programok rendszeres ellenőrzésen és értékelésen mennek keresztül, az NFT-ről szóló törvény kitételeinek megfelelően. A benne foglaltak teljesítésének mérésére három szférában határoz meg indikátorokat az NFT (*Nemzeti Stratégiai Referencia Keret* 2005):

- Indikátorok a tengelyek mentén – a dokumentumban foglalt alapelvekre és szabályokra vonatkozóan,
- Stratégiai indikátorok – az NFT-ben meghatározott stratégiai célkitűzésekre és prioritásokra vonatkozóan,
- Európai indikátorok – ugyanazokra a területekre vonatkozóan, amelyek a Lisszaboni Stratégia (kiegészítve a Göteborgi Cselekvési Tervvel) végrehajtásának folyamatát követik nyomon.

Nemzeti Stratégiai Referencia Keret

A Közösségi Stratégiai Irányelvek (Community Strategic Guidelines [CSG]) alapján, melyeket az Európai Unió Tanácsa adott ki, minden egyes tagállam elkészítette a Nemzeti Stratégiai Referencia Keretét (NSRK), mely összekötötte a Közösségi Politikát a nemzeti politikával, és egyben meghatározta az ország társadalmi és gazdasági stratégiáját a 2007–2013-as időszakra.

Az NSRK egy olyan stratégiai dokumentum, amely megfogalmazza, és igazolja a Közösségi Stratégiai Irányvonalak ismeretében kiválasztott prioritások létjogosultságát, valamint egy rövid ismertetést ad a stratégia keretein belül végrehajtható egyes operatív programokról. Ezen felül az NSRK az egyes operatív programokra szánt előzetesen becsült forrásokra és a végrehajtás rendszerére is tartalmaz utalásokat.

A Nemzeti Stratégiai Referencia Keret 2007–2013 közötti stratégiai célja azon tevékenységek elfogadása és bemutatása, amelyek biztosítják, hogy a gazdaság továbbra is egy gyors növekedési pályán maradjon a régiók és vállalkozások versenyképességének javításával, valamint a foglalkoztatás növelésével.

Ezzel egyidejűleg megfogalmazza az NFT 2007–2013 küldetését is, amely Lengyelország társadalmi és gazdasági fejlődését célzó összefoglaló program, amit az ország az EU-tagság feltételeinek megfelelően hajt végre. Végrehajtása során olyan eszközöket is tartalmaz, melyek a mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációjára és a halászatra épülő területekre vonatkoznak.

Az NSRK stratégiai céljának megvalósítása számos speciális irányelven keresztül történik meg, melyek a megújított Lisszaboni Stratégia kihívásaira adnak választ a lengyel gazdaság SWOT elemzéséből megfogalmazott következtetések ismeretében (3. táblázat). Három speciális irányelv került elfogadásra:

- A gazdaság magas növekedési pályán tartása;

- A régiók és a vállalkozások versenyképességének javítása és a foglalkoztatottság növelése;
- A társadalmi, gazdasági és területi kohézió szintjének emelése.

3. TÁBLÁZAT

A lengyel gazdaság SWOT analízise a Nemzeti Stratégiai Referencia Keret végrehajtásának hajnalán (az elemzés részeként)
(SWOT Analysis of the Polish Economy on the Eve of the Delivery of the National Strategic Reference Framework [a Part of the Analysis])

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<p><i>Infrastruktúra, területi vonatkozások, környezet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Fenntartható, több központú térszerkezet, népességmegoszlás és gazdasági potenciál és mérsékelt interregionális diverzifikáció. – Megfelelő struktúrájú vasúthálózat, a vasúti szállítás magas aránya az áruszállításon belül. – Az EU-tagállamokhoz viszonyítva alacsony a megváltozott természeti környezet aránya. – Világszerte elismert eredmények a kultúra terén. – Számos terület rendelkezik magas turisztikai potenciállal a kulturális és természeti értékeknek köszönhetően. <p><i>Vidékfejlesztés, mezőgazdaság és halászat</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Területek sokfélesége, vonzó agrár jellegű vidék és természeti értékek. – Az EU-tagállamokhoz viszonyítva alacsony a vegyszerek használata a mezőgazdasági termelésben. – Kedvező biogazdálkodási feltételek. – A halászati szektor magas termelési kapacitása. – Állandó kapcsolat a halászat és a halfeldolgozás között. 	<p><i>Infrastruktúra, területi vonatkozások, környezet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – A közlekedési infrastruktúra rossz technikai állapota, főképp az utak összeköttetése tekintetében, és alacsony a szolgáltatások színvonala. – Rossz minőségű és hiányos vasúti és közúti összeköttetés az EU-tagállamokkal. – Nagy fejlettségbeli különbségek az egyes területek között NUTS3 szinten. – A természeti környezet minőségére leselkedő veszélyek magasak. – A környezetvédelmi jogi előírások betartatásának alacsony hatékonysága. <p><i>Vidékfejlesztés, mezőgazdaság és halászat</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Szétszabdalt agrárszerkezet. – Vidéki települések szétszórtsága. – Alacsony mobilitás a mezőgazdasági gazdálkodók körében. – Mezőgazdasági túlfoglalkoztatottság. – Alacsony szintű tőke és befektetések a mezőgazdasági birtokok viszonylatában. – A vidéki népesség és a mezőgazdaságban dolgozók alacsony iskolázottsága. – Alacsony fejlettségű szociális és technikai infrastruktúra a vidéki területeken. – Alacsony a halászati szektor gazdaságossága. – Idejét múlt vagy hiányos kikötői infrastruktúra.

LEHETŐSÉGEK

Infrastruktúra, területi vonatkozások, környezet

- Az ország elhelyezkedésének jobb kihasználása az infrastruktúra gyors modernizálása és fejlesztése révén az európai közlekedési folyosókban.
- A határokon átnyúló közlekedési útvonalak fejlesztése az EU tagállamokkal összhangban.
- Turizmusfejlesztés a kiváló természeti adottságokkal és gazdag kultúrával rendelkező területeken.
- Az életszínvonal és Lengyelország imázsának javítása az EU környezetvédelmi normáihoz való igazodása által.
- A természeti adottságok kihasználása a biogazdálkodás és turizmus fejlesztése érdekében.
- Környezethez kapcsolódó új termékek és szolgáltatások kialakítása.

Vidékfejlesztés, mezőgazdaság és halászat

- Nyílt hozzáférés az Egységes Európai Piachoz.
- Az agrárgazdaságok bevételeinek növekedése Lengyelország Közös Agrárpolitikához való kapcsolódásával.
- A mezőgazdasági tevékenységek diverzifikálása, természeti és kulturális értékekre alapozva.
- A biotermékek piacának folyamatos növekedése.
- A halászati szektor gazdaságosságának javítása.

VESZÉLYEK

Infrastruktúra, területi vonatkozások, környezet

- Területi különbségek növekedése.
- Természeti környezet sérülése a fenntartható fejlődés elveihez való sikertelen alkalmazkodás következtetésében.
- A vidéki területek és az EU új külső határai mentén húzódó területek fejlettségi hátránya.
- Lengyelország kiszorulása az európai térségből a nem megfelelő fejlettségű közlekedési infrastruktúrájának köszönhetően.
- Csökkenő tendencia a természetvédelmi kiadások vonatkozásában.

Vidékfejlesztés, mezőgazdaság és halászat

- Az Egységes Piacon belüli verseny hozzájárulhat a lengyel mezőgazdasági termelés részesedésének csökkenéséhez mind a hazai, mind az európai piacon belül.
- A rurális területek elszegényedése a lassú gazdasági növekedés és magas munkanélküliségi ráta következtében.
- Természeti környezet szennyezettsége és annak kihatása a halállományra.
- Hitelgarancia hiánya a kis- és középvállalkozások számára.

Forrás: A Nemzeti Stratégiai Referencia Keret (2005) alapján saját szerkesztés.

Az NSRK egyik célkitűzése a régiók versenyképességének erősítése. A Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégia (NVFS) prioritásaival összhangban a pénzügyi források a következő intézkedésekre koncentrálnak (*Nemzeti Stratégiai Referencia Keret* 2005):

- A környezetvédelmi infrastruktúra kibővítése és modernizációja,
- A régiók versenyképességét szolgáló közlekedési infrastruktúra kibővítése és modernizációja, különös tekintettel a nagyvárosi területekre, melyek a lengyel területi fejlődés központjai mind európai, mind globális tekintetben,
- Urbanizáció és az urbanus területek újjáélesztése,

- Befektetések növelésének ösztönzése, valamint az innovációs képesség erősítése,
- Emberi erőforrás fejlesztés,
- A kulturális örökség védelme és megőrzése és a kulturális infrastruktúra fejlesztése,
- A régiók nemzetközi együttműködéseinek fejlesztése.

Az irányelvek végrehajtásának céljából a vidékfejlesztési politika magában foglalja a végrehajtáshoz szükséges eszközöket:

- 16 Regionális Operatív Program – ERDF és ESF részfinanszírozással,
- Területi kohéziót és a régiók versenyképességét célzó Operatív Program – nemzeti szinten kezelt, ERDF és Kohéziós Alap részfinanszírozással,
- Kulturális fejlesztés és kulturális örökség megőrzését célzó Operatív Program – ERDF részfinanszírozással,
- Európai Területi Együttműködést célzó Operatív Program – ERDF részfinanszírozással,
- Vidékfejlesztési Operatív Program – EAGGF részfinanszírozással,
- A halászati szektor és a tengerparti halászati területek fenntartható fejlődését célzó Operatív Program – EFF részfinanszírozással.

Becsült pénzügyi terv

A Nemzeti Stratégiai Referencia Keret végrehajtására szánt pénzügyi források hozzávetőlegesen megközelítik a 101,7 milliárd euró-t, melyből közel 82,3 milliárd a közsféra hozzájárulásából származik. Ebből az összegből kb. 62,9 milliárd euró a Közösségi hozzájárulás mértéke (az Európai Területfejlesztési, Szociális és Kohéziós Alapokból); a nemzeti közsféra hozzájárulása a Közösség költségvetéséből részfinanszírozott projektekhez 19,3 milliárd euró.

Ezen felül a tevékenységek végrehajtását biztosító kohéziós politikára szánt költségvetés mellett a Közös Agrárpolitika és a Közös Halászati Politika költségvetéséből származó alapok is kiegészítik, hozzávetőlegesen 14,3 milliárd euróval. Ebből 13,6 miliárdot szánnak az Európai Vidékfejlesztést Célzó Mezőgazdasági Alapból részfinanszírozott projektek végrehajtására, és kb. 700 millió euróra számítanak az Európai Halászati Alapból.

A Nemzeti Stratégiai Referencia Keretben foglaltak közül a Strukturális Alapok 51%-át fordítják regionális programokra, míg 43,6% jut az ágazati programokra. A maradék 5,4% a határokon átnyúló és a területi együttműködési programok és a Területi kohéziót és regionális versenyképességet javító Operatív Program végrehajtását szolgálja. A lengyel Strukturális Alapok szerkezete az operatív programok tekintetében a következő képet mutatja (*Nemzeti Stratégiai Referencia Keret* 2005):

- 16 Regionális Operatív Program – az összes juttatás 51%-a (21,6 milliárd euró),
- OP Területi kohézió és regionális versenyképesség – az összes juttatás 2,5%-a (1,0 milliárd euró),

- OP Kulturális fejlesztés és a kulturális örökség megőrzése – az összes juttatás 0,9%-a (0,4 milliárd euró),
- Határokon átnyúló és területi együttműködési operatív programok – 3% (1,2 milliárd euró),
- OP Közúti infrastruktúra – az összes juttatás 2,5%-a (1 milliárd euró),
- OP Közlekedés versenyképessége – az összes juttatás 2,4%-a (1 milliárd euró),
- OP Környezetvédelem – az összes forrás 1,6%-a (0,7 milliárd euró),
- OP Innováció, beruházás, nyitott gazdaság – az összes juttatás 11,4%-a (4,8 milliárd euró),
- OP Tudomány, modern technológiák és információs társadalom – az összes juttatás 6,9%-a (2,9 milliárd euró),
- OP Oktatás és szakképzés – az összes juttatás 7,2%-a (3 milliárd euró),
- OP Foglalkoztatottság és szociális befogadás – az összes juttatás 7,7%-a (3,2 milliárd euró),
- OP Civil társadalom – az összes juttatás 0,8%-a (0,3 milliárd euró),
- OP Hatékony és együttműködő közigazgatás – az összes juttatás 1,2%-a (0,5 milliárd euró),
- OP Technikai segítségnyújtás – az összes juttatás 0,8%-a (0,3 milliárd euró).

A Kohéziós Alap előirányzatainak szerkezete az NSRK operatív programjai alapján a következőképpen alakul:

- ROP Területi kohézió és regionális versenyképesség – az összes juttatás 8,1%-a (1,7 milliárd euró),
- OP Közúti infrastruktúra – az összes juttatás 35,4%-a (7,4 milliárd euró),
- OP Közlekedés versenyképessége – az összes juttatás 32,1%-a (6,7 milliárd euró),
- OP Környezetvédelem – az összes juttatás 24,4%-a (5,1 milliárd euró).

A 2007–2013-as Nemzeti Fejlesztési Terv Lengyelországban, – amelynek alapjául a Nemzeti Stratégia szolgált –, egy olyan dokumentum, amely integrálja az ágazati politikákat, továbbá figyelembe veszi a különböző régiók fejlesztési igényeit. Az NFT és más lengyel stratégiai dokumentumok olyan EU-s programozási dokumentumokat követően jöttek létre, mint a 2005–2010-es Megújult Lisszaboni Stratégia, az EU kohéziós politika (új célokkal: konvergencia, regionális versenyképesség és foglalkoztatottság, Európai területi együttműködés; A Strukturális Alapok és Kohézió új alapjai), 2007–2013-as Községi Költségvetés, 2007–2013-as Közös stratégiai irányvonalak (CGS), 2005–2008-as időszakra vonatkozó Növekedési és Foglalkozási integrált irányvonalak (IG), Nemzeti Reform Program (NRP), 2007–2013-as Vidékfejlesztési Politika stratégiai irányvonalai (SG–RPD) és a Közös Agrárpolitika (CAP).

Minden helyi kormányzat legfőbb feladatai közé tartozik a helyi és regionális fejlődés feladatainak megvalósítása, amely a 2004–2006 és a 2007–2013 időszakra vonatkozó NFT és más programozási dokumentumok követelményein alapul.

Jegyzetek

- ¹ 1998. július 24-i törvény bevezeti az ország közigazgatási felosztását.
- ² A területi felosztásról és földhasználatról szóló törvény, 2003. március 27. no. 80, item 717, art.1, clause 2.
- ³ A természetvédelemről szóló törvény, 2001. április, no. 62. item 627, art.3 clause 50.
- ⁴ CSO – A népesség adatai nem, kor és közigazgatási területi egységek szerint, 2002. június 30-i állapot.
- ⁵ EUROSTAT, CSO 2003-as adatok.
- ⁶ The Third Report on the Economic and Social Cohesion: a Lisszaboni Stratégia célkitűzése, melyet az Európai Unió Állam- és Kormányfőinek Csúcstalálkozója fogadott el 2000 márciusában, és amelyet a 2001 júniusi Göteborgi Csúcs egészített ki a környezeti dimenzióval, hogy az EU-t 10 éven belül a világ legdinamikusabb és versenyképesebb tudásalapú gazdaságává fejlessze, ami egyben képes fenntartható fejlődést biztosítani, jobb és több munkahelyet, nagyobb társadalmi kohéziót kínálva a természeti környezet tiszteletben tartása mellett.
- ⁷ Working together for Growth and Jobs A new Start for the Lisbon Strategy.
- ⁸ Integrated Guidelines on Growth and Jobs 2005–2008 (IG) from 16–17 June 2005.
- ⁹ Community Strategic Guidelines 2007–2013 (CSG)
- ¹⁰ Strategic Guidelines for Rural Development Policy for 2007–2013 (SG – RDP).
- ¹¹ Javaslat a Bizottság a Vidékfejlesztést Szolgáló Európai Mezőgazdasági Alap vidékfejlesztési támogatásaira vonatkozó Szabályozás kidolgozására. 2004. 07. 14. (COM [2004] 490) végleges.

Irodalom

- Blowers, A. (1993) *Planning for a Sustainable Development. A report by the Town and Country Planning Association*. Earthscan Publications Ltd., London.
- Gilowska, Z.–Gorzela, G.–Jałowiecki, B.–Sobczak, K. (1998) *Kierunki polityki regionalnej Polski*. Studia Regionalne i Lokalne 24. Uniwersytet Warszawski, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa.
- Gruchman, B.–Walk, F.–Nowińska, E. (2000) *Strategie rozwoju lokalnego na przykładzie gmin z pogranicza polsko-niemieckiego*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań.
- Kozak, M.–Pyszkowski, A.–Szewczyk, R. (2001) *Słownik rozwoju regionalnego*. PARP, Warsaw.
- Kulesza, M. (2000) *Rozwój regionalny. Zagadnienia instytucjonalne*. – *Samorząd Terytorialny*. 10. 4. o.
- Lewandowski, B. (1989) *Samorząd w międzywojniu i jego istota dziś*. Biblioteka Samorządu Terytorialnego. Komitet Obywatelski przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”, Warsaw.
- Makowski, R. (2004) *Przygotowania statystyczne do absorpcji środków unijnych Fundusze Europejskie*. no. 1/03/2004.
- Miszcuk, M. (1995) *Samorząd terytorialny w III Rzeczpospolitej*. – Miszcuk, A. (ed.) *Demokracja lokalna w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*. Lublin.
- Nemzeti Stratégiái Referencia Keret. (2005) Tervezet. Varsó.
- Peski, W. (1999) *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast*. Arkady, Warsaw.
- Polska administracja publiczna po reformie. Ustrój, kompetencje, liczby*. (1999) MSWiA.
- Potwora, W. (2002) Bariery nad strategiami rozwoju regionu – z doświadczeń opolskich. – Karwowski, J. (ed.) *Marketing w rozwoju regionu*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Sekula A. (2002) Zrównoważony rozwój w świetle kompetencji władz gminy. – Karwowski, J. (ed.) *Marketing w rozwoju regionu*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Sztando A. (1998) Oddziaływanie samorządu lokalnego na rozwój lokalny w świetle ewolucji modeli ustrojowych gmin. – *Samorząd Terytorialny*. 11. 14. o.
- Toczyski W. (2004) *Monitoring rozwoju zrównoważonego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Wilmańska-Sosnowska (2002) *Samorząd terytorialny jako stymulator rozwoju i promocji regionu, Zarządzanie jakością w jednostkach administracji publicznej*. Materiały z Międzynarodowej Konferencji IoiZP „ORGMAZ”. Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Starostwo Powiatowe w Raciborzu, Warszawa–Racibórz–Gliwice.